

UDK 821.163.41.09 Nastasijević M.

Fedora Ferluga Petronio

Univerza v Vidmu

O POETIKI MOMČILA NASTASIJEVIĆA

Pesnik, pripovednik, dramatik in esejist Momčilo Nastasijević (1894–1938) spada med najizvirnejše ustvarjalce srbske književnosti med vojnama. Njegov opus je žanrsko zelo razvejan in neposredno povezan z njegovo poetiko, vendar prihaja z njo večkrat tudi v nasprotje. V filozofskih esejih išče svojo umetniško pot in skuša obenem odgovoriti na ključna metafizična vprašanja. Članek skuša prikazati Nastasijevića kot originalnega pesnika metafizika ne glede na njegove poglede o jeziku in književnosti, ki jih je prikazoval v svojih esejih.

Poet, prose-writer, playwright, and essay writer Momčilo Nastasijević (1894–1938) is one of the most original Serbian authors between the World Wars. His opus is very diverse in its genres and while it is directly related to his poetics, it is often also in conflict with it. In his philosophical essays he is in search of his own artistic path and at the same time he attempts to answer the key metaphysical questions. The article attempts to show Nastasijević as an original poet metaphysicist, regardless of his views on language and literature laid out in his essays.

Momčilo Nastasijević se je rodil v Gornjem Milanovcu l. 1894 gradbenemu inženirju Nikoli in Milici Jovanović iz ugledne beograjske trgovske družine. Momčilo je bil v številni družini tretji otrok: starejša sta bila sestra Natalija in brat Živorad, mlajša pa brata Svetomir in Slavomir ter sestri Darinka in Slavka. Vsi so bili zelo nadarjeni bodisi v znanstvenih bodisi v humanističnih predmetih. Vsi so tudi dokončali visokošolske študije: iz družine Nastasijevićev je izšel slikar Živorad, pesnik Momčilo, glasbenik Svetomir in pisec zgodovinskih romanov Slavomir. Doštudirale so tudi pesnikove sestre, npr. najmlajša sestra Slavka je postala profesorica matematike v elitni četrti moški gimnaziji v Beogradu, kjer je tudi pesnik od l. 1924 pa do konca svojega življenja poučeval francoščino.

Poleg tega so bili vsi tudi glasbeno nadarjeni. Vsi štirje fantje so igrali kar po dva inštrumenta, naš pesnik kar tri: flavto, violino in violončelo. Ko se je družina po prvi svetovni vojni preselila v Beograd, so vsake nedelje popoldne v njihovem stanovanju prirejali domače koncerte klasične komorne glasbe, prirejali pa so tudi literarne večere, kjer so mlajši ustvarjalci prebirali svoje neobjavljene rokopise. Ni čuda, da se je mladi Nastasijević v takem okolju navduševal ne samo za književnost, temveč na splošno za umetnost in da je o teh estetskih problemih pisal v svojih esejih. Tih in vase zaprt je le redko zahajal v družbo. Varnega se je počutil le v krogu svoje številne patriarhalne družine, ki mu je v svojem glasbeno-literarnem salonu omogočala stike z najuglednejšimi kulturnimi predstavniki takratnega Beograda.

Na beograjsko Filozofsko fakulteto se je vpisal l. 1913 in izbral kot glavni predmet francoščino, kot stranske predmete pa primerjalno in klasično književnost. Redni študij je pretrgala prva svetovna vojna, tako da je diplomiral šele l. 1922. Pisal je veliko, objavljal pa malo. Temu je botrovalo več razlogov: pisal je počasi, ker je svoja dela nenehno izpopolnjeval in jih skušal prilagajati svojim estetskim in umetniškim kriterijem; kritiki do njega niso imeli nikakršnega razumevanja, ker se

jim je zdel pretirano hermetičen; zato so se založniki, še posebej pa gledališke hiše otepale njegovih del.

Za življenja je objavil sledeča dela: zbirko pripovedk *Iz tamnog vilajeta* (1927), glasbeno dramo *Međuluško blago* (1927) in zbirko pesmi *Pet lirskih krugova* (1932). Nobeno od teh del ni imelo večjega odmeva in tudi ni izzvalo večjega interesa s strani kritikov. Veliko rokopisov je ostalo v njegovi zapuščini, tako da je po zaslugi Nastasijevičevega prijatelja in pesnika Stanislava Vinaverja takoj po pesnikovi smrti izšlo devet drobnih knjig njegovih *Zbranih del* (1938–1939). Popolnejša izdaja njegovih zbranih del je izšla l. 1991 v štirih knjigah, v redakciji Novice Petkovića.¹

Po drugi svetovni vojni je bilo pesnikovo delo ponovno ovrednoteno, tako da velja dandanes Nastasijević za enega najizvirnejših in najpomembnejših avtorjev medvojnega obdobja. K temu je med drugimi kritiki največ pripomogel Petar Milosavljević s svojo monografijo *Poetika Momčila Nastasijevića* (Novi Sad, 1978), v kateri je podrobno razčlenil vse avtorjeve ustvarjalne faze, preučil vsa njegova umetniška dela in jih vzporedil z njegovimi esejji, da bi čim točneje načrtoval razvoj njegove poetike.²

Pri pesniku Nastasijeviću nas je predvsem zanimalo ugotoviti, do kolikšne mere je bil vezan na poetiko, ki jo je izgrajeval v svojih esejjih in ali je ta zares odločujoče vplivala na njegovo delo in pripomogla k njegovi pesniški rasti. Pri tem smo se omejili na njegove pesmi, v katerih Nastasijevićevi nazori o umetnosti pridejo še najbolj do izraza.

Večina literarnih kritikov trdi, da je za razumevanje Nastasijevičeve poezije najvažnejši esej *Za materiju melodiju* iz l. 1929.³ Za Nastasijevića je »materna« (materinska) melodija prazvor vsake umetnosti, prava poezija bi morala biti odraz te melodije. Razlikuje se ta melodija od tistega, čemur na splošno pravimo glasba, ki jo proglašamo za vsesplošno umetnost, vendar se je moramo kot tujega jezika prav tako nekoliko naučiti tudi s poslušanjem. Merilo za materinsko melodijo je, dojeti jo že od samega začetka: ali jo dojameš naenkrat ali pa sploh ne. Vsebovati mora tisti vsesplošni človeški ton, ki lahko prodre v vsa srca. Še najbolje jo lahko zaznamo v pesmih primitivnih plemen. Tako poezijo je treba namreč peti, ker niti recitirana poezija ne vsebuje tistega tona, ki se približuje materinski melodiji.

V svojem esejju se nato Nastasijević zaustavlja pri melodioznosti posameznih jezikov, vzporeja spevnost nekaterih jezikov kot npr. ruščine, italijanščine in srbščine, pri tem pa se ne zaveda, da je srbščina zaradi melodičnega akcenta bolj melodična od ostalih dveh jezikov. Na poti k materinski melodiji ugotavlja tri stop-

¹ Po tej izdaji tudi povzemamo bio- in bibliografske podatke o Momčilu Nastasijeviću, *Sabrana dela Momčila Nastasijevića*, Knjiga IV, Gornji Milanovac, 1991, 627–641.

² Ker nam zaradi vojnih razmer v Jugoslaviji Milosavljevićeva monografija ni bila dostopna, smo za članek vzeli v pretres Milosavljevićevo doktorsko disertacijo pod istim naslovom, ki jo hrani knjižnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani pod signaturo *Diss. 3* in na osnovi katere je nastala monografija.

³ Tako npr. J. Deretić, *Istorija srpske književnosti*, Beograd, 1983, 525.

nje: na prvi navaden govor, na drugi pesniški izraz, na tretji čisto melodijo, ki se v svoji pravilni liniji približuje geometrijskim oblikam. Na to zadnje dognanje je nedvomno vplivala njegova klasična izobrazba, saj se zelo približuje pojmovanju počela pri predsokratikih, predvsem Pitagori, ki si predstavlja vesolje kot harmonično sozvočje številčnih razmerij. To harmonično sozvočje pa ni nič drugega kot glasba. Ne smemo namreč pozabiti, da je bil Pitagora tudi glasbeni teoretik, ki je osnoval posebno glasbeno lestvico, ki je postala temelj takratne grške glasbe.

Na začetku svoje ustvarjalne poti se Nastasijević skuša držati teh svojih načel. Posebno v prvih pesniških zbirkah se skuša jezikovno približati narodni pesmi, čeprav bi se moral zavedati, da je tudi narodna pesem le odsev čiste ljudske, t. i. »materne« melodije. Ker pa se mu le zdi še najbližja umetniškemu praizvoru, nadaljuje s svojim jezikovnim eksperimentiranjem. Nastasijević dobesedno gradi svoj jezik, zlasti v prvih ciklikih pesniške zbirke *Pet lirskih krugova*, toda že v tretjem ciklusu, v *Bdenjih*, se oddalji od tega koncepta; njegov jezik je daleč od čiste izrazne linije, ki si jo je zastavil, postaja vse bolj hermetičen in nerazumljiv. Prav nič ni čudno, če je zaradi tega naletel na oster odpor kritikov in jezikoslovcev. Aleksandar Belić mu je celo očital, da kvari srbski jezik.⁴

Pesniško zbirko *Pet lirskih krugova* je Nastasijević tematsko zasnoval kot spoznavno pot v svoje notranje bistvo, kjer se skuša soočiti z Resnico. Ta pot ga vodi preko koncentričnih lirskih krogov iz zunanjega sveta v poduhovljeni notranji svet, v samo srž spoznanja, ki se mu odpre v neizprosni nihilistični dualizmu, po tej poti se spet vrača v zunanji svet, tokrat obremenjen s trpkimi spoznanji, in išče rešitve v religiji.

Že sami naslovi ciklusov so simbolični: *Jutarnje*, *Večernje*, *Bdenja*, *Gluhote*, *Reči u kamenu*. K temu je treba dodati še dva ciklusa, ki sta izšla po pesnikovi smrti in sicer *Magnovenja* in *Odjeci*, ki ju je uredil Vasko Popa v knjigi *Sedam lirskih krugova* (Beograd, 1962). Ta dva ciklusa, ki si ju Nastasijević zaradi preostre reakcije kritikov mogoče ni več upal objaviti, tematsko zaključujeta zbirko *Pet lirskih krugova*.

Jutarnje in *Večernje* sta si jezikovno in vsebinsko podobna ciklusa. V njih se skuša pesnik čim bolj približati materinski melodiji oziroma narodni pesmi, ki se mu zdi še najbolj sorodna praizvorni melodiji, s tem da svoje pesmi neprestano klesti, jih poenostavlja in jih skuša pisati v narodnem duhu. O tem nam pričajo razne variante, ki se večkrat presenetljivo razlikujejo od končnega besedila. Zgovoren dokaz za tako jezikovno eksperimentiranje je uvodna pesem *Frula (Piščal)*, o kateri obstaja kar štirinajst variant, ki so si med sabo tako različne, da bralec lahko iskreno dvomi, da so v kakršnikoli povezavi z objavljeno pesmijo. Navedli jo bomo najprej v končni obliki, nato pa v eni izmed številnih variant.

FRULA

Frulo, što dah moj radosni
žalno u dolji razleže?

⁴ Glej Nastasijević, n. d., 639.

Da l' što pastiri pomrli
tobom prizivahu dragu?

Il' žal se stani u meni:
s neba me strela ranila,
tamna me zemlja pečila,
te pesma mi je suzicom
i kapljom krvi kićena?

Il' dah moj kad proteče,
žal te za odbeglom tajnom?⁵

(2)

PESNIKU

Duša mu je stara harfa:
u sebi nosi stišale drhtaje ruku
strasnih ili nežnih, bolnih ili veselo
razigranih
što ih više nema.

Lagano stupaj, i glas nek ti je
tiši od šuma udaljenih voda.

U srcu neprebolna rana:
kakav je bol zadade, il' kakva mahnila sreća?
Da li časovima⁶

Razlika med obema pesmima je neverjetna, že v samem naslovu. Nikjer ni sledu o kaki pastirski piščali, o floklornem, idiličnem pastirskem svetu. Pred nami je pesnik, v čigar rokah podrhteva harfa v vseh svojih odtenkih, nežnih, bolestitih, strasnih in veselih. Čeprav nedokončana, nam ta varianta odkriva prefinjenega in čutečnega pesnika, ki je mogoče nad samim seboj izvajal celo prisilo, da bi pesem uokviril v svet ljudske floklora. Poleg tega je bilo treba vseh devet pesmi tega prvega ciklusa povezati v zaključeno celoto, kar je terjalo s pesnikove strani veliko napora.

Pesnik ravna na isti način tudi s pesmimi naslednjega ciklusa, *Večernje*. Oba ciklusa sta si tudi tematsko zelo podobna. V prvem prevladujejo sončne, pojoče, celo mediteranske barve, življenje v svoji polnosti, v drugem se tople, zlate jesenske barve prevešajo v smrt. Iz ciklusa *Jutarnje* bomo navedli eno izmed najbolj značilnih pesmi:

GROZD

I zlatan oblak, dragano,
zatopi zemljo pijanstvom.

⁵ Vse pesmi in njihove variante so navedene po Nastasijeviću, n. d., I.

⁶ Ta varianta v rokopisu ni bila dokončana.

Ljuškaju vode koritima,
i puca plod.

I tvoje telo, dragano,
ljubavlju prezri, napukne.

Iz smokva slađi ne cedi sok,
ni grozd iz prisoja.

Da l' napiti se vina?
Idl od zračna nedira

u zlatnu maglu da presahnemo
za nove zlatne oblake?

Zanimivo, da se v svojih pesmih večkrat obrača k ženskim figuram, osebam, ki nam ostajajo neznanke. Zelo malo namreč vemo o njegovem osebnem življenju. Znano je le, da je bil zaljubljen v Darinko Svetenović iz Milanovca, ki je študirala v Beogradu na Filozofski fakulteti, vendar ta ljubezen ni šla tako daleč, da bi ga pripravila do poroke.⁷

V drugem ciklusu, ki je ves prežet z melanholičnimi večernimi barvami, se pesnikove misli usmerjajo v smrt, kar je razvidno že iz samih naslovov: *Vrbe*, *Suton*, *Truba*. Zadnja pesem, *Sestri u pokoju*, je celo posvečena pravkar preminuli starejši sestri Nataliji. V predzadnji pesmi *Truba* pa se začne pojavljati pesnik-filozof, ki dvomi o smislu življenja in nas s svojo skepso pripravlja na tretji ciklus, preusmerjen v pesnikov notranji svet. V ponazoritev bomo navedli zaključni del pesmi *Truba*:

Otkini zumbul s grudi,
pogni glavu;
vojnika hoće da zakopaju,
a njemu tako se živelo.

Šta vredi pop što moli,
pa krstača, pa ime,
neće se vojnik vratiti u selo,
neće poljubiti koju voli.

Otkini zumbul s grudi,
pogni glavu.
Negde zapeva truba.

Trenutno je pesnikova misel še vedno uokvirjena v folklorni svet, toda ta pesem nas že opozarja na novo tematiko.

V ciklusu *Bdenja* se Nastasijević znatno oddaljuje od svojega koncepta »*maternje melodije*«, od svoje prvotne poetike. Njegovi interesi se preusmerjajo v poduhovljeni svet njegove notranjosti, iz jaza v ne-jaz. Nastasijević išče Resnico,

⁷ Glej Nastasijević, n. d., 631.

išče Boga, načenja problem dobrega in zla v svetu. Zato se spreminja njegova poetika in v skladu s tem tudi njegov jezik.

Pretirano poudarjanje »materne melodije« kot poglavitne izhodiščne točke njegove poetike torej ni popolnoma umestno, čeprav je v literarni kritiki in javnosti najbolj razširjeno in udomačeno. Pravzaprav je pojem prazivorne melodije samo nekakšen preludij v Nastasijevičevo pravo poetiko. Prej bi lahko rekli, da je za njegovo nadaljnje ustvarjanje pomembnejše načelo, ki ga je poudaril v svojem prvem eseju o umetnosti, *Nekoliko refleksija iz umetnosti* l. 1922. Gre za pojem, ki ga Nastasijevič (svojevrstno) imenuje »jezgro i kora stvari«. Prava resnica ne biva na zunanji površini stvari (na »skorji«), temveč je lahko samo središčna (v »jedru«). Z drugačnimi besedami bi lahko trdili, da Nastasijevič povzema dualistični Platonov nauk o razliki med nadčutnim svetom idej in čutno resničnostjo. Nastasijevič je pesnik metafizik, za katerega so simbolistični opisi narave v jutranjih in večernih barvah prvih ciklusov samo uvodno poglavje na poti k Resnici. Tega načela se bo potem držal do konca svoje ustvarjalne poti.

V tretjem ciklusu, *Bdenja*, je misel na smrt in na posmrtno življenje stalno prisotna. V pesmi *Osama na trgu* se pesnik sredi vrvenja množice na trgu čuti popolnoma osamljenega in vidi mimoidoče spremenjene v okostnjake. V pesmi *Predvečerje* angel trobenta in oznanja konec sveta, toda nihče razen pesnika ga ne sliši in ne vidi.

V nekaterih pesmih se pojavlja tudi nihilizem, kot npr. v pesmi *Jedinoj*, v kateri pesnik nagovarja svojo drago v prepričanju, da je njuna pot brez smisla:

jedno je, o jedina:
do u bespuće, znaj,
putem je ovim grenje.

In na koncu pesmi spet zasije trenutek upanja, čeprav v neki drugi dimenziji, ki ni več človeška:

i dublje li nas nema,
dublje se otvori spasenje.

Svojevrstna je pesem *Mirovanje drveća*, v kateri pesnik blodi v neki nemi in gluhi naravi in sočustvuje z drevesi, ki so jim sekire zadale težke rane. Drevesa ostajajo nema v svoji bolečini, toda prav ta bolečina se utelesi v pesnikov bolestni krik in tolažilni šepet.

Pesnikovo tavanje po neprodorno gluhem in pošastnem svetu, okamenelem v svoji bolečini, nas vodi k naslednjemu ciklusu *Gluhote*, v katerem se začenja pesnikov jezik korenito spreminjati in zadobivati ekspresionistične konotacije. Za boljše razumevanje bomo navedli pesem *Mirovanje drveća* v celoti, tudi zato, ker predstavlja nekakšen povezovalni člen med tretjim in četrtem »lirskim krogom«.

Sve boli. Mili druzi,
rad mene mirujete.
Trepetom ne ozledi me ni list.

Tiho i tiše,
umin iz rana
ovaploti me u reč.

Celivam stabla,
braću moju redom,
milujem ožiljke nežno.

Mili družci,
boli li kad vam
sekira zaseče telo?

I umine li,
kad za vas neme
ja mukotrpan kriknem?

Ako je skrnavljenje,
prostitute, srce mi je dano.

Rad mene mirujete:
tiho i tiše,
umin iz rana.

To mukotrpan,
družci, za vas neme,

šapatom visinama
kazujem blagu reč.

Četrti »lirski krog« *Gluhote* sestavlja devet krajših oštevilčenih odlomkov brez naslova. Pesnik se je tu na jezikovni ravni popolnoma oddaljil od »materne melodije«. Jezik je postal popolnoma oseben in hermetičen. Tudi nadrealisti so imeli svoj posebni hermetični jezik, toda Nastasijević si je drznil veliko več. Ciklusa *Gluhote* in *Reči u kamenu* bi bilo treba za dobro razumevanje tako rekoč prevesti, ker skrivata v sebi neki popolnoma drugačen pomen. Pesnik skuša na jezikovni ravni prodreti v samo bistvo besede, tako kot skuša na miselni ravni prodreti v jedro resnice. Bralec lahko pravi pomen besedila le zasluti, odgovor na težko razumljiva mesta si mora poiskati sam. To je eliptičen jezik, jezik brez glagolov, jezik samostalnikov. Značilni za Nastasijevića sso subtilno izbrana leksika, inverzija in svobodni besedni vrstni red, od retoričnih figur pa paradoks. V *Gluhotah* postajajo stihii vse krajši, sporočilo je reducirano na minimum. Zanimivo je tudi, da za *Gluhote* v pesnikovi zapuščini sploh ni več zaslediti variant posameznih pesmi, medtem ko so za *Reči u kamenu* zelo redke.

V *Gluhotah* se zdi, kot da bi bil pesnik nekje zakopan v kamniti grobnici, kjer je vse gluho, nemo in temno, vendar temo včasih pretrga žarek luči in takrat pesnika preplavita svetloba in lepota; toda to je samo trenutek, dualizem med svetlobo in temo je nepremostljiv. Navedli bomo zaključno, deseto pesem iz tega ciklusa, ki je tako kot prejšnji ciklus *Bdenja* sestavljen iz oštevilčenih enot brez naslova. V tej zadnji pesmi je še posebno razviden dualizem med dobrim in zlim, med nebom in

peklom, med grehom in svetostjo, ki ga pesnik izraža skozi niz paradoksov. Med drugim je ta zadnja pesem v primerjavi z ostalimi jezikovno še najbolj razumljiva.

Bol,
i zacrnelo.

Al' hoću, jer biva,
rana li,
duboko da je živa.

Iz pakla ovog
za zraku nekud raja.

Iz greha
da je neko svet.

I muku ovom,
i mutnji,
da nije kraja.

Za blagoslov taj
na vek, na vek klet.

Dobro in zlo sta si torej v neki neprestani dialektični opoziciji, ki ji ni videti konca.

Zbirko *Pet lirskih krugova* zaključuje ciklus *Reči u kamenu*, v katerem se pesnik vrača iz »jedra« na »površje«, iz svojega notranjega sveta v zunanji svet. Izvija se iz kamnite grobnice in kleše v kamen svoja trpka sporočila. Na »površje« se vrača obremenjen z nerešenimi vprašanji in trpkimi spoznanji. Že v prvi pesmi (ciklus je kot prejšnji sestavljen iz oštevilčenih enot brez naslova) se spopadeta dobro in zlo, pesnik tu prvič izrecno omenja Boga in zlodeja, ki si stojita nasproti nekako tako kot v svetopisemskem *Jobu*:

I bude,
na vodi čudu,
gojazna glad,
beskrajem nebo,
nebo zar?
Teško priklopi svarenje.

I jeste,
tma kotlova u kotlu.
Boga li radi pristavi vrag,
vraga li Bog?

Svet se nam tu pokaže v srhljivi podobi vrelega lonca, nad katerim ne vemo, ali gospodari Bog ali zlodej.

V drugi pesmi se pesnikov pesimizem še stopnjuje v smislu Hobbesovega izreka »*homo homini lupus*«:

Živo živome krvavi dug,
brat brata jede,
druga drug.

Jede, a pojedene
nemanska več utroba ih vari
zle u goru krv.

Na tem povratku iz duhovnih korenin pa je najhujše, da ostaja spoznanje Resnice neznanka, kar Nastasijević zelo učinkovito ponazarja v četrti pesmi s prisposodo ključa in vrat, ki se ne dajo odpreti:

I brava,
i mimo bravu
ključ ključa u vratima vrata.

V drugem delu ciklusa pa začne pesnik kljub temu razmišljati o možnosti odrešenja, tudi preko Kristusovega nauka. To jasno izpove na začetku desete pesmi:

Krst na raskršću
tu nauka.

Toda to je trenutno samo preblisk, Kristusova podoba ostaja v tem ciklusu zamegljena in ta krog ter celotna zbirka se končujeta v resignaciji.

Naslednja dva ciklusa, *Magnovenja* in *Odjeci*, sta bila objavljena po pesnikovi smrti v zbirki *Sedam lirskih krugova* (Beograd, 1962), ki jo je uredil pesnik Vasko Popa. Ta dva zadnja dela se logično vključujeta v tematiko prejšnjih zbirk in zaključujeta Nastasijevićev metafizični pesniški krog.

V *Magnovenjih* (zbirka je sestavljena iz trinajstih pesmi, ki imajo zdaj vsaka svoj naslov in ki so sestavljene tudi iz več delov) je še vedno čutiti brezup, ki preveva prejšnjo zbirko *Reči u kamenu*. Tako npr. v pesmi *Put ljudje*, žejni resnice, hodijo po neskončno dolgi poti in je ne morejo prehoditi:

jer gazilo se tuda,
jer gazilo,
i neboga, evo
stopa utabava; –
nema traga.

A žedniji hodim sve,
a hode;–
u nedohvat je,
eto to užasava.

V pesmi *Tuga u kamenu* se čuti pesnik uklenjenega, okamenelega v lastni usodi. Na poti do Resnice ga lahko še edinole reši smrt. To misel Nastasijević čudovito ponazarja na začetku pesmi *Pogled*:

Pogled je, – gine oko.
Nesitom utol mrenje.
Nestati, – to je moj put.

Na pesnikovi spoznavni poti se je pojavilo notranje oko. Da bi ga v celoti spoznal, pesniku ne preostaja drugega, kot da prekorači meje življenja. Tudi ni naključje, da odpira to pesniško zbirko pesem z naslovom *Epitaf*. Pesnika na koncu te mučne poti sicer tolaži misel na neko onostransko življenje, ki pa se kaže v nekih nejasnih krščanskih obrisih, kot npr. v zaključni pesmi *On*.

V zadnji zbirki *Odjeci* (sestavlja jo sedem pesmi) se samo uvodna pesem *Molitva* vsebinsko navezuje na prejšnji cikel. V njej se nam jasno odkriva religiozna tematika, ki je bila prej zamegljena. Pesem preveva vdanost v božjo usodo, nekako v duhu sv. Frančiška Asiškega. Za boljše ponazoritev bomo navedli začetek pesmi:

Da utopim se u plavetnilo tvoje,
Gospode, žedan ja.

I radost moja tebi, darovavče,
rumenilom da okadi prostore.

I molim ti se,
urvina tvojih kroz ponor
bistra me provedi,
u meni da se nebesa tvoja oglednu.

Vse ostale pesmi spominjajo na pesmi iz prvih ciklusov, predvsem na cikel *Jutarnje*. Pesnik zaključuje svoj krog in se spet vrača v naravo. Nič več ni obtežen s spoznanji kot v *Magnovenjih*. Tudi jezik je jasnejši, ni več hermetičen. Pesnik se je pomiril sam s sabo in zadihal v neke vrste religiozni vedrini.

Da pesnikovo življenje ni bilo vedro, priča dejstvo, da se je na koncu neprestano spopadal s kritiki, ki ga niso razumeli, in z založniki, ki niso hoteli objavljati njegovih del, tako da je moral tiskati *Pet lirskih krugova* v samozaložbi na lastne stroške. Več ali manj ista usoda je prizadela tudi njegovo prozo (z izjemo pripovedk *Iz tamnog vilajeta*) in njegova dramska dela. Tako je globoko zagrenjen prerano umrl 1.1938 v 44. letu starosti.

Če se na koncu še za trenutek zaustavimo pri vprašanju njegove poetike, ugotovimo, da je svoje poglede na umetnost spreminjal in jih prikrajal svojemu pesniškemu razvoju. Med konceptom »materne melodije« in med teorijo o »kori« in »jezgru« zija nepremostljiv prepad, ki pa ni nikakor v protislovju z njegovim pesniškim razvojem. M. Nastasijević bi bil ravno tako velik umetnik, ustvarjalec tudi če ne bi pisal svojih esejev o umetnosti. Dejstvo, da se je ukvarjal s poetiko, mu je le pomagalo, da je izluščil svoj originalni pesniški izraz. Pesnik mora biti predvsem pesnik, ni se mu treba ukvarjati tudi s poetološkimi in teoretičnimi problemi. O tem nam zgovorno priča dejstvo, da je eden izmed največjih filozofov vseh časov, Platon, v svojem filozofskem sistemu zavračal umetnost, istočasno pa se je v svojih *Dialogih* izkazal za neprekosljivega umetnika.

LITERATURA

- J. DERETIĆ, 1983: *Istorija srpske književnosti*. Beograd.
P. MILOSAVLJEVIĆ, 1973: *Poetika Momčila Nastasijevića*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
M. NASTASIJEVIĆ, 1991: *Sabrana dela Momčila Nastasijevića I–IV*. Ur. Novica Petković. Gornji Milanovac.

RIASSUNTO

Nell'articolo si analizza la concezione poetica del poeta serbo Momčilo Nastasijević (1894–1938), uno dei massimi rappresentanti della letteratura serba fra le due guerre. Poeta, scrittore, drammaturgo e saggista Nastasijević identifica la propria poetica con la cosiddetta »melodia materna«, una melodia primeva, che sta alla base di ogni creazione poetica. Si tratta di una melodia pura che si avvicina in qualche modo ai canti dei popoli primitivi. Seguendo questo suo concetto il poeta cerca di avvicinare la lingua delle sue prime poesie allo stile della poesia popolare. Ciò è soprattutto evidente nella raccolta *Pet lirskih krugova*, specialmente nei primi due cicli, *Jutarnje* e *Večernje*. In seguito si allontana da questo concetto rivoluzionando la lingua, tutta in funzione dei nuovi contenuti della sua poesia lirica. Egli passa infatti dalla descrizione del mondo esterno, della natura, al mondo spirituale, dall'*ego* all'*alter ego*, alla ricerca della Verità ultima. Il linguaggio appare ora quanto mai scarno, ellittico, ermetico. Di conseguenza Nastasijević rimane un poeta incompreso, esposto alle più feroci critiche, specialmente da parte dei linguisti. Il suo mondo poetico si dibatte invece in un insanabile dualismo che il poeta cercherà di superare attraverso la religione. Del tutto incompreso pubblicherà a proprie spese la raccolta poetica *Pet lirskih krugova* nel 1932, mentre dopo la sua morte la suddetta raccolta verrà completata da altri due cicli poetici rimasti in manoscritto e verrà pubblicata a cura del poeta Vasko Popa con un nuovo titolo *Sedam lirskih krugova* nel 1962.

Slavistična revija (<https://srl.si>) je ponujena pod licenco
[Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_4_6.pdf | DOST. 09/03/25 13.04